

Els torneigs de la Confraria de Sant Jordi*

Discurs llegit el 1949
en la XIX Festa Anual de l'Institut

AGUSTÍ DURAN I SANPERE
Membre de la Secció Històrico-Arqueològica

Enguany, ni que les circumstàncies ens hagin obligat —ajornant la festa— a separar-nos de la diada pròpia, també és la festa de Sant Jordi, l'antic patró de Catalunya, la que celebrem en aquest acte. Per això ens ha semblat tema adient a reclamar la vostra atenció el de les pràctiques cavalleresques que durant una bona part dels segles XVI i XVII tenien lloc a la plaça del Born a Barcelona, a cura de la Confraria de Sant Jordi.

El tema no és nou, ni potser cal que ho sigui. Hem procurat, però, de donar-li un caient propi, presentar alguns aspectes poc debatuts fins ara i reduir-lo a una síntesi que en doni —fins on aquestes coses els temes històrics permeten— la raó de la naixença, la transformació que al llarg de les seves activitats experimenta i la caiguda final d'una institució que volgué tenir una alta virtut en la vida ciutadana de Barcelona. Serà, això sí, una relació planera més adient al to habitual de qui us parla que no pas al lluíment que el mateix tema i la festa que commemorem podrien exigir.

* Inèdit.

El Sr. Joaquim Miret i Sans publicà l'any 1913 a la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* un estudi, bo com tots els seus, sobre els Torneigs de la Confraria de Sant Jordi, utilitzant no solament els dos volums del llibre de la Confraria guardats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sinó un gran nombre de notes dels registres de deliberacions i llibres de comptes de la Diputació del General que completaven en gran manera els textos continguts en els manuscrits de la Confraria.

Posteriorment ha pogut ésser estudiat un nou manuscrit de la mateixa sèrie —justament el primer— aparegut a l'Arxiu Històric de la Ciutat entre els documents gremials que hi han estat aplegats ençà de la darrera guerra. Aquest manuscrit justifica el retorn a l'estudi d'aquest tema, no pas per esmenar el que en tenia dit el Sr. Miret i Sans sinó per a afegir allò que aquest primer llibre conté d'utilitzable en la tasca de refer la història breu d'aquesta Confraria barcelonina dels torneigs de Sant Jordi.

La Confraria de Sant Jordi a través de la qual haurem de resseguir les variants de la festa en el curs la seva evolució, fou organitzada el 1565 i desaparegué amb la guerra dels Segadors, l'any 1640.

Les justes i els torneigs de la Confraria de Sant Jordi —ja ho veurem en el curs d'aquesta narració— foren una festa de la ciutat celebrada a la plaça pública amb un gran desplegament de cavalcades, músiques, banderes i domassos; tenien però una intenció que en el llibre inicial de la Confraria es descobreix ben clara, de mantenir un estament de la ciutat disposat a la lluita i exercitat en el combat per si de cas calia eixir a la defensa de l'honor de la terra.

És cert que amb el temps la institució nascuda sota aquests auspicis anà transformant-se al grat de les mudances dels dies. La pau continuada l'afeblí, el gust per les coses abarroca-des l'afeixugà, i arribà un punt en què l'exterioritat de la festa pogué semblar la seva exclusiva finalitat pròpia.

D'esglao en esglao la davallada seguia. Les justes i els torneigs esdevenien episodis indispensables en les grans festes organitzades per tal d'obsequiar hostes d'honor, commemorar diades reials o divertir virreis o virreines.

De primer, l'exercici militar; més tard, la festa pública; finalment, la mascarada cortesana.

Els torneigs de cavallers

Sigui'ns permès, abans de començar a parlar plenament de la Confraria de Sant Jordi, de resseguir alguns fets que en són antecedents obligats, no solament perquè formen l'ambient general en què forçosament la Confraria haurà de viure, sinó perquè preparen, anuncien i expliquen la naixença de la nostra institució.

Sovint són retrets, prenent-los com a origen llunyà dels torneigs medievals, alguns combats tinguts entre cavallers al segle IX prop de Fontenay o al segle X a Göttingen per tal de festivar tals o tals actes; sembla, però, que la reglamentació d'aquests encontres incruents no comença fins al segle XII així a Anglaterra com a Alemanya o França, jocs entre cavallers que a cada país i en cada circumstància prenen el color més adient al lloc i a l'època sense arribar, fins més tard, a una certa unificació que els atorgués categoria d'institució establerta. Damunt aquesta indecisió sobre els orígens s'afegeix el dubte, en molts dels exemples, si es tracta d'un duel judicial o d'un desafiament entre cavallers, acabat moltes vegades en tragèdia, o d'una veritable festa.

Ja ben entrat el segle XV, en els temps del rei René d'Anjou, trobem un tractat complet del torneig, un manuscrit del qual, conservat a la Biblioteca Nacional de París, és tan minuciosament documentat per les belles miniatures que el decoren com pel mateix text. El rei René no solament limita i condiona la forma i la mesura de les armes combatives i s'assegura que les cuirasses dels cavallers i els paraments dels cavalls seran veritablement una defensa: legisla al mateix temps sobre la manera de guarnir i decorar la lliça, les cerimònies anunciadores del combat i l'ordre de batalla per tal que del compliment estricte en pugui derivar l'atorgament dels premis en justícia.

Pel que concerneix Barcelona, a part indicis escadussers, trobem una taula de junyir l'any 1390, celebrada a la plaça de Santa Anna, en l'exalçament a la cavalleria d'un fill del cavaller Sant Pau. El motiu de celebrar-se a la plaça de Santa Anna pogué respondre al fet de tenir-hi la residència el personatge festejat: fou com una festa improvisada en lloc poc aïllat, a judicar pel fet de no ésser la plaça de Santa Anna l'indret convertit després en lliça tradicional de justes i torneigs.

Cal arribar a l'any 1424 per a trobar els Consellers de la Ciutat ocupats a disposar d'una plaça adequada a la celebració de festes cavalleresques. Adquirint amb aquesta finalitat un alberg del cap de la plaça del Born, fou enderrocat, i la plaça ampliada, per tal de donar-li les dimensions que la festa exigia i millorar-la notablement. Tant degué millorar, que les despeses motivades per la reforma pogueren ésser distribuïdes entre els veïns com una tributació de plusvàlua.

Hom no tardà a inaugurar solemnement la nova plaça. Un mes després dels enderroc hi era organitzat un reng de junyir en el qual prengué part el rei Alfons el Magnànim, i per aquesta raó fou un dels més brillants que hi fos mai celebrat.

En aquest acte inicial es reconeixen les principals característiques que seran norma en els actes posteriors: la plaça fou tota ella envelada de draps blancs i vermells; les parets, empal·liades amb draps de ras. Tot a l'entorn, els cadafals se succeïen així mateix empal·liats, i a cada cap de reng, uns altres cadafals lluien banderes desplegadas.

El dia 6 d'agost, a dues hores passat migdia, la comitiva dels cavallers eixí del Palau Reial i seguí fins a la plaça del Born el mateix itinerari —plaça del Blat, Bòria i carrer de

Montcada— que després, segles enllà, reproduiran puntualment tots els seguicis de justadors que faran ressonar amb la remor de llurs combats els àmbits de la plaça del Born.

Els cavallers —*taulagers*, com els anomenen els documents contemporanis— anaven divisats dels mateixos colors blanc i vermell dels draps de llana que envelaven la plaça; els cavalls duïen paraments de colors semblants. Així feren llur entrada a la plaça —anant davant de les llances de junyir— els cavallers Ramon de Mur i Bernat de Centelles, prop dels quals d'altres cavallers els portaven el casc i l'escut. Al darrera venia el rei; el comte de Cardona i el vescomte de Rocabertí li duïen les armes.

No solament aquesta festa celebrada a honor d'Alfons el Magnànim ha d'ésser considerada com a inicial de les altres que seguïren, sinó que relaciona el torneig barceloní amb els combats que tan sovint figuren en les novel·les cavalleresques com si volgués ésser l'anella entre la fantasia literària i la realitat de la plaça. El rei, per exemple, duïa l'escut cobert de setí blau amb una banda d'or que el migpartia de través, tal com eren les armes de Tristany de Leonís, i Bernat de Centelles lluïa per armes tres espases pintades damunt de setí negre, a semblança de l'escut usat per Palomides.

Els combats foren lluïts, com corresponia a la festa. El rei lluità valerosament amb deu aventurers, i cadascun dels dos taulatgers, amb d'altres tants. Acabada la festa, el rei tornà a palau amb tot el seguici de cavallers, gentilhomes i ciutadans, i allí «se seguí solemne col·lació i moltes danses i altres solaços en la cambra de paraments del dit senyor rei». Fins en aquest acte cortesà de cloenda, el torneig del 1424 inaugurarà el cerimonial dels que després li succeïran: el sarau en què les dames distribuïen els *prisos* entre els cavallers vencedors.

La vinguda a Barcelona d'Alfons el Magnànim, aquell any 1424, deixà la norma de dos grans cerimonials ciutadans: la festa cavalleresca del torneig i la processó de Corpus, la qual, així com el torneig, aquesta vegada fou organitzada en la forma solemne i puntual que després cada any serví de norma. Tan exactament era calcada en anys successius, que cal suposar la processó del 1424 circuïda d'un prestigi extraordinari, d'on venia que ningú no s'arrisqués a innovar res ni en els elements que la componien ni en l'ordre que hi duïen.

Així mateix succeí amb els torneigs. El reng de junyir que l'any 1455 era dedicat a honorar la presència del comte de Foix; el que el 1477, presidia el duc de Calàbria; el que dos anys més tard deixà lluir el valerós comportament del príncep Ferran, així com la lliçó del 1481 que el mateix príncep, ja rei aleshores, demanà que fos celebrada a honor de la seva esposa, la reina Isabel; i, encara, les festes cavalleresques del temps de Carles I. Tots se celebraren al Born i s'emmotllaren sempre a les normes que havien estat establertes per al reng de junyir d'Alfons el Magnànim.

Fins ací els rengs de junyir i les altres festes cavalleresques que hem pogut retreure com celebrades a Barcelona formaven part dels actes que omplien una festa extraordinària sense

ritme en el temps ni continuïtat de cap mena. Cal haver ultrapassat la primera meitat del segle XVI per a trobar-nos amb una altra mena de torneigs, promoguts pel deler de mantenir despertes les virtuts ciutadanes. L'acte, si bé conserva la joiosa coloració antiga de la festa, intenta d'estructurar-se com un exercici regular en el maneig de les armes i del comportament a llei de cavalleria.

Provem de descobrir en la Barcelona del segle XVI les causes immediates que produïren la creació de la Confraria.

La primera meitat del segle XVI té per a Barcelona la virtut de provocar un neguit col·lectiu que gairebé equival a un examen de consciència ciutadana.

El desplaçament de les idees polítiques devers el cesarisme amb el sacrifici de les ciutats com a organismes de poder, el desplaçament de l'interès geogràfic amb la mort d'aquells antics Consolats d'Ultramar, el desplaçament de la noblesa atreta per la Cort, el desplaçament de la defensa local que ja no pertany plenament a la host ciutadana, eren motius suficients de trasbals en l'esperit pacífic dels catalans, absorts davant les proeses llunyanes dels conquistadors del Nou Món i inquietats per les constants amenaces dels corsaris infidels, que tenien Barcelona i tot el Principat en constant sobresalt. El desgavell era astutamente aprofitat per les colles de bandolers de fora vila que sovint s'arriscaven fins al veïnatge de les muralles de la ciutat.

Una de les providències que d'antuvi calgué prendre fou la defensa de la platja davant Barcelona. Fins aleshores el baluard de Llevant i el de les Drassanes, a un extrem i altre de la ciutat pel costat del mar, havien bastat a la defensa. El perill cada dia més greu dels corsaris feia ara necessària la construcció d'una muralla que clogués la ciutat arran de la platja i donés als ciutadans una major sensació de seguretat.

Els bandolers foren perseguits pels virreis; els pobles es veieren forçats a la formació de la Unió que, un xic més tard, trobaria una organització més completa.

Sovint era convocat el Consell General dels nobles, cavallers i ciutadans per tal de procurar la defensa de la Ciutat, i es feien mostres públiques de les armes en les quals les confraries dels oficis prenien una part principal.

Cada dia arribaven noves dels moviments de l'armada turca, envalentonada per fàcils victòries i per obscures aliances. Per una part eren reforçades les guaites de les muralles; per una altra, eres fetes pregàries en els moments de perill i era cantat el Tedèum així que el perill semblava allunyar-se. Si un nou risc es presentava de sobte, els consellers cridaven la gent de la recollida, els habitants dels pobles veïns, obligats en certa manera a refer les muralles de la ciutat, que era castell de tots.

És aleshores, perquè les causes concretes hi porten i perquè l'ambient general així mateix ho determina, que neix la Confraria de Sant Jordi, destinada a mantenir l'exercici militar entre els cavallers de la ciutat i aquells que per atzar s'hi trobaven i es volien acollir a la llei de la Confraria.

La forma de l'exercici era el desafiament. Aquest afany de fer prevaler les armes i fer-les jutges supremes que dirimissin els majors dubtes venia d'antic, i el segle XVI en va servir fidelment l'empremta.

La gran extensió d'aquesta fal·lera en l'ambient social de l'època justifica el singular desafiament declarat a la nostra ciutat l'any 1540 entre el pintor portuguès Antic Ferrandis, autor de diversos relantes, i altres dos pintors barcelonins, per tal de provar davant de testimonis qui entre ells era el millor pintor. Trenta ducats d'or havien estat dipositats en mans d'un cavaller de tota solvència, i el notari havia de registrar al seu manual el resultat de la prova. Afortunadament els contrincants no compareguren a l'hora senyalada i la competició no pogué tenir lloc tal com era convinguda.

La justa i el torneig

La primera obligació de la Confraria era celebrar cada any, el diumenge immediatament posterior a la diada de Sant Jordi, una justa de guerra a la plaça del Born. La reglamentació de la justa, determinada minuciosament, participava alhora de disciplina militar i del ritu ciutadà.

El dia abans els priors i el clavari havien d'anar a convidar el rei, cas d'ésser a la ciutat, o, en cas contrari, el virrei o qui fos al seu lloc.

La justa no podia ésser suspesa ni ajornada sinó per raons molt importants: pestilències; mort de rei, reina o primogènit; dol de la cort; guerres del Principat; celebració de Corts, o un altre just impediment a coneguda dels priors.

De bon matí es feia sentir la música dels trompeters i dels ministrers al llarg dels corredors de la casa de la Diputació.

Aquell dia, com el dia de Sant Jordi, la capella era tota empal·liada, i l'altar, ornat amb moltes flors. Fora la capella, a la crugia corresponent del claustre, s'havien posat uns bancs coberts amb bancals destinats als aventurers, mentre que a l'interior de la capella seien els diputats, priors, clavari i mantenidors.

Un cop situats, l'andador distribuïa flors a tots els assistents. La descripció del 1582, la primera que parla d'aquesta distribució, diu que eren «molt bells y gentils ramelletes de diverses flors».

L'ofici era celebrat tot seguit amb l'esplendor que l'exigüitat de la capella comportava. En donar la pau —diu l'escrivà que anota la cerimònia— el sotsdiaca no la dóna amb patena, sinó besant la cara als diputats més pròxims, i aquests, als altres, tal com es fa al cor de la Seu entre els canonges.

A primera hora de la tarda els diputats i oïdors anaven consistorialment a la plaça del Born a ocupar els llocs que els eren designats. Després el diputat militar retornava a la Casa de la Diputació per tal d'acompanyar el mantenidor amb els priors i el clavari a la plaça del

Born. La comitiva seguia el seu itinerari sense que les primeres ordinacions en donin indicacions gaire precises.

El 21 de maig de 1573 foren acordats nous capítols; alguns, modificadors dels antics; d'altres, nous del tot. Un d'ells està dedicat a puntualitzar aquest itinerari dels mantenidors i llur seguici, des de la Casa de la Diputació fins a la plaça del Born. Aniran primerament els tabals, després les trompetes i els ministrers, vestint tots ells segons la divisa del general, ço és, blanc i vermell, i seguiran els padrins, i després l'andador, amb cota morada, que portarà els *prisos*; vindrà seguidament el clavari amb l'estendard de la creu de Sant Jordi, senyal del General; després, el mantenidor, aïlladament, per tal de fer valer la seva alta categoria a la festa; finalment, el diputat militar i el prior.

Aquesta lluïda promenia desfilava pel carrer de Montcada fins a la plaça del Born, arribats a la qual saludaven primerament la imatge de la Verge posada al portal de Santa Maria de la Mar; després, anaven fins l'indret on era el rei o el seu lloctinent per saludar-lo i esperar el començ de la justa. Mentrestant, les finestres de la plaça s'havien emplenat, així com els porxos i els cadafals. Els cavallers feien la volta a la plaça, el clavari portant l'estendard de Sant Jordi. Els jutges pujaven als cadafals, on es trobaria també l'escrivà de la Confraria amb el llibre dels capítols, si per cas ocorrien dubtes.

Calia que els jutges i llurs acompanyants estiguessin en aquest cadafal fins que la festa fos acabada i ells haguessin fet l'adjudicació dels *prisos*, i els guanyadors els haguessin materialment rebuts.

Hem trobat, com de passada, el repartiment de flors que en aquesta diada es feia als assistents a l'ofici de la capella de Sant Jordi. Foren aquestes flors l'origen de la famosa fira que encara avui enjoià de clavells i roses i de tota mena de flors els patis i els claustres de l'antic Palau de la Generalitat el dia de Sant Jordi? El *Llibre de la Confraria* insisteix sovint a dir que tota la solemnitat religiosa de la capella els dies de torneigs o justes era la mateixa de la diada del sant patró del General. L'escrivà encara és més explícit en referir-se a la festa del dia 3 de febrer de 1613, quan diu:

Estant ja estos senyors junts y feta la sòlita agradaució en la forma acostumada, se començà celebrar solemnement officí divinal ab la commemoració del gloriós sant Jordi ab suavíssima y delicada música y cantoria de dos cors y orga y ab molta diversitat de ramellets ab suaus olors de flors y violas en gran abundància que per esta ocasió en lo mateix punct estigueren prests per als senyors deputats y Oïdors de comptes, prior segon, clavari, mantenedor, aventurers y demés cavallers confreres, spargint tots los restants entre los qui allí es trobaven presents y los demés de la Casa de la Deputació.

Dues coses se'ns ocorre d'assenyalar a propòsit d'aquestes cites documentals: la primera, que l'any 1613 al qual es refereixen, l'ofici solemne de Sant Jordi no era celebrat a la capella antiga, sinó a la gran sala de les pilastres que ara correspon a la plaça de Sant Jaume; la

segona, que el fet d'esmentar només les violes com a flor determinada deu respondre a la celebració de la festa al·ludida dins el mes de febrer.

Ben altrament, quan aquell mateix any 1613 l'escrivà anota en el seu llibre la justa del dia 5 de maig, escriu:

Ab gran solemnitat y regosijo de suavíssima y regalada música y cantoria de dos cors i orga, y ab gran abundància de ramellets de frescas rosas y flors que ab delicadas y apacibles rosadas a la exida de abril y entrada de maig abunda i espargeix per tot la linda y fèrtil primavera, se celebrà en la sala dels reys de la present Casa de la Deputació lo offici divinal ab la commemoració del gloriós Sant Jordi que quiscun any per aquest dia de la justa se sol y acostuma celebrar.

Bé pot ésser perdonada a l'escrivà de la Confraria la tortuosa escriptura, en gràcia a la precisió de les flors de Sant Jordi que repetidament ens refereix.

Les lleis del combat

La primera vegada que trobem una reglamentació puntual de la justa i del torneig en el *Llibre de la Confraria* és a continuació d'unes Noves Ordinacions aprovades el 1573. Cap indicació no fa creure que aquesta reglamentació tècnica sigui nova d'aquest any; més aviat sembla que deu ésser una compilació de les lleis que ja regien en els primers combats i que ara, en ocasió de renovar les ordinacions de la Confraria i els drets i obligacions de cadascun dels càrrecs, foren consignades en el llibre.

Vénen primerament les lleis de la justa. La redacció és breu i concreta. Recorda el tractat titulat *Lo Cavaller*, que Ponç de Menaguerra havia escrit vers el 1490 a petició de l'estament militar de la Ciutat de València, el qual, com més tard el de Barcelona, volia organitzar els exercicis de la cavalleria. Però el text de Ponç de Menaguerra és acurat en l'expressió i dóna sovint les raons que justifiquen el precepte. El llibre de la nostra Confraria, en canvi, eixut i sense cap pretensió literària, és només el codi dels mèrits i els mancaments per a la deguda puntuació dels cavallers que combaten.

La justa de guerra és combat a cavall amb llança. La finalitat no és pas de ferir el contrincant, sinó d'assenyalar els cops del combat rompent la llança o solament encontrar-la, tot manejant llança i cavall amb la millor destresa. Els cops de major mèrit són els donats al cap o els que llencen de cavall el contrari o el desarmen d'alguna peça. Són tingudes per lletgeses dur la llança baixa, tocar la barrera, ferir el cavall o tocar el cavaller de la cintura en avall, així com perdre els estreps o les regnes en la carrera.

El torneig de peu és combat de pica i d'espasa. Els cops més alts, com en el cas de la llança, són els més estimats, i cal que cadascú doni tres cops de pica o cinc cops d'espasa, si vol

entrar a la categoria dels guanyadors, i sempre li caldrà moure les armes destrament i amb gentilesa.

On més clarament es manifesta la intenció de la Confraria és, potser, en les disposicions acordades per tal d'evitar despeses supèrflues en el vestir dels cavallers, «pus açò no's fa», diu el llibre, «sinó sols per exercici dels cavallers». Ni el mantenidor ni els aventurers no podran usar en el faldar o en les gualdrapes teixits que no sobrepugin el preu de catorze rals la cana, sense que hi puguin posar brodadura, franges, cintes o cordons d'or, argent ni cap altre metall, sinó solament flocs de llana a la vora dels paraments.

Si el torneig era de nit, ningú no hi podrà dur més de quatre atxes.

Molt sovint els actes de la plaça del Born acabaven amb un combat a la folla, en el qual tots els cavallers lluitaven alhora amb major risc que en les altres proves.

Fullejar els tres volums del *Llibre de la Confraria* val tant com establir contacte amb tots els llinatges de cavallers catalans i encara amb molts d'altres terres que els fan companyia. Els Centelles, Gualbes, Cardona, Erill, Anglesola; els Boixadors, Rocabertí, Cruïlles; els Aytona, Calders, Castellà, Vallgornera, comencen un cens que podríem continuar a través de tots els noms de lloc i de casa, fent-hi clarejar els castells i les baronies de tot Catalunya. A judicar per llur presència sovintejada, els cavallers forasters amb càrrec polític o de pas per Barcelona es feien un honor de prendre part a les festes del Born.

Durant els primers anys s'observa alguna desorientació entre els confreres de Sant Jordi. Molts dels inscrits en l'eufòria dels primers dies, no sentint-se després amb delit de combatre, feren ús del dret d'ésser substituïts, i foren tants els qui s'hi acolliren, que hi hagué justes i torneigs en què gairebé només els substituïts es presentaren. Un altre tempteig és notat aquells primers anys: el d'usar els aventurers nom de batalla, i així trobem com Berenguer d'Ortagà pren el sobrenom de *Palomides*, i Francesc de Marimon es fa dir *El temido Brancaforte*; Alemany Descatllar, *Camillote*; Plegamans de Marimon tira el nom de *Daliente de la Puente Alsada*, així com el títol d'*El Caballero del Caballo* serveix per a encobrir el nom de Lluís de Centelles. I encara d'altres sobrenoms podríem retreure si l'escrivà, poc lletrat segurament en llibres de cavalleria, hagués entès els noms que els cavallers li dictaven i que ell deixà en blanc en el registre de la Confraria.

Els premis

Segons les primeres ordinacions, les de 1565, els premis o *prisos* guanyadors en les justes i els torneigs eren solament dos: un per al millor justador, un altre per al més galant o de més agradable presentació. El valor d'un i altre premi no podia passar de cent lliures; el de millor justador no podia ésser inferior a vint lliures; el de més galant, en canvi, bastava que passés de deu lliures.

Les ordinacions del 1576 introdueixen alguna varietat quan diuen, per exemple, que en la justa un mateix cavaller, sia mantenidor o aventurer, podia guanyar els dos *prisos*, i que per al torneig a peu calien quatre *prisos*: el de més galant, el de millor bot de pica, el de millor cop d'espasa i el de millor en la folla.

Fins a l'any 1570 no comencen d'ésser descrits en els llibres de la Confraria els premis atorgats, i ho diuen amb aquestes paraules:

E feta dita justa y acabada, los dit senyors jutges judicaren que lo pris de millor justador tocava al dit Hierònym de Pinós. Mantenedor, per haver millor justat, lo qual pris era una cadena de or de vuit vies ab lo senyal del General penjant, que era de valor de sinquantia lliures de pes y sis lliures de mans.

Segueix el llibre de la Confraria, i diu: «E més, judicaren que lo pris de més galant tocava al dit senyor don Guerau de Alentorn per ser eixit més galant que tots, lo qual pris era un cetrot de plata tot blanch, molt ben obrat, lo qual era de valor de XXI lliures, X sous de pes, i IIII lliures, X sous de mans.»

Aquest any 1570 l'escrivà de la Confraria finia el seu escrit amb aquesta descripció:

E feta dita judicació, dits senyors jutges lliuraren dits dos prisos a Joan Ferrer, andador de dita Confraria per a que los donàs als predits, y manaren als trompetes que ab veu pública y alta publicassen dita judicatura, la qual fou així publicada entorn de dita plaça per dits trompetes anant ab elles dit andador qui portave dits dos prisos los quals donà als dits dos senyors.

L'enumeració de les joies ofertes com a premis ens podria dur, tan succinta com és, a errades d'interpretació, si no tinguéssim un auxili de gran vàlua en un torsimany que ens dóna molt sovint la justa significació de les indicacions velades dels llibres de la Confraria. Aquest auxili ens ve dels Llibres de Passanties dels Argenters de Barcelona, en els quals tenim no pas avarament citades, sinó representades amb dibuixos de molta minuciositat, la major part de les peces enumerades, amb correspondència justa de dates, la qual cosa fa més clara l'equivalència amb els retrets dels Llibres de la Confraria de Sant Jordi.

Quan aquests llibres ens diuen que la joia concedida era una cadena, i més si diuen una cadena francesa o *jasseran* de tantes vies, és fàcil d'imaginar quina mena de peça és. No així si diu que era un llibre, una nau, un sàtir, una gerra o una mà. És en aquest cas que ens cal fullejar els registre de Passanties, on veurem com es repeteixen diverses vegades dibuixos de joies que interpreten justament aquelles indicacions. Generalment aquelles joies eren penjolls d'or o d'argent decorats amb pedres o perles; les més repetides són les gerretes, decorades amb dibuixos niellats, destinades a contenir perfums i que les dames es complaïen a dur penjades al coll. Les gerretes d'aquesta mena són multiplicades i variadíssimes entre els

dibuixos de les Passanties. També són un penjoll els lleonets, suspesos pel llom i lluint pedres precioses a les potes; els dracs revinclats, mostrant una perla a la boca oberta. Leonets i dracs, així com gossos, o coloms o àguiles, es troben ben representats en els Llibres de les Passanties; d'altres cops els premi, segons l'escrivà, era una figura de Neptú o d'un home salvatge o d'un sàtir. Ens cal, així mateix, interpretar aquestes peces com altres tants penjolls, segons que ho demostren també les Passanties.

Algunes vegades l'anotació de l'escrivà és prou precisa per a dir-nos que les joies eren no solament d'or martellat o d'argent, sinó també esmaltades, com ho eren també sovint les que reproduïen, de vegades amb tota llur policromia, les Passanties dels Argenteres barcelonins.

L'any 1585 foren concedits dos premis aparentment semblants: «un llibre d'or, esmaltat, escrit a mà, ab XIII diamants» i «un llibret d'or esmaltat, escrit a mà, ab XIII rubins». Es tracta, segurament, com en els casos anteriors, de penjolls en forma de llibre, tal com en trobem de dibuixats entre les Passanties, un de l'any 1605 de l'argenter Miquel Oliveres; un altre del 1613, corresponent a Mateu Torrent.

Uns altres exemples els presenta el *Llibre de Sant Jordi* amb referència als anys 1576 i 1597, quan diu, en indicar els premis: «una maneta de cristall, guarnida d'or» i «una mà d'àmbar ab una figa, guarnida d'or». Per comparació, les Passanties de l'any 1586 ens donen un dibuix degut a l'argenter Perot Estivill, on hi ha finament representada una mà d'una matèria clara, potser transparent, sostenint un clavell amb el polze i l'índex, i sortint entremig de les ruixes d'una màniga molt decorada. Tot plegat de la mida a propòsit per a penjoll.

Majors dubtes podia oferir-nos la indicació d'un premi que consistia en «una celada d'or ab testa» que trobem en la descripció dels premis de l'any 1597, si no trobéssim la contrapartida en les Passanties de dos anys després, en forma d'un penjoll que representa un casc o celada mal closa i que deixa veure la testa del guerrer a l'interior.

També poden ésser penjolls els *agnus-Dei* que apareixen amb una certa freqüència entre els premis. En aquest cas no són pas les Passanties les que ens poden treure de dubtes, per més que ofereixen diversos exemples de medallons a manera de reliquiari, que podrien ésser destinats a la cera beneïta dita *agnus-Dei* que tan pròdigament era repartida. Trobem, però, un millor aclariment als museus i col·leccions particulars de peces d'indumentària, on són sempre abundants les capsas d'argent treballat guardant entre vidres els relleus de cera de l'agnus.

Els anells apareixen rarament en la relació dels premis: «una anell d'or esmaltat ab un diamant triàngul», l'any 1585; i «un anell esmaltat de negre ab un diamant», l'any 1598. La mateixa raresa s'observa en els registres de les Passanties. No hi apareixen els anells fins a l'any 1579, amb dos exemplars, després de més de cent cinquanta dibuixos, i no se'n troben sinó tretze entre aquest any i el 1630, essent més de dos-cents els dibuixos d'altres obres de joieria.

No sempre, però, eren peces d'ús personal els premis del torneig. També hi entraven les peces de parament de taula: *cetres*, copes i bevedores de diverses menes i categories: «Un cetrot de plata blanc, molt ben obrat», trobem entre els premis del 1570; «una copa de plata sobredorada molt obrada y esmaltada ab un ramallet de plata al cim», i «una bevedora de nàcar feta a modo de caragol ab son peu de plata sobredora», ambdues peces, per a l'any 1574.

D'altres vegades, cuirasses i d'altres peces d'armadura constituïen el premi; així és indicat en les relacions dels combats en els llibres de la Confraria, i Miret i Sans ho pogué comprovar amb documentació ben precisa.

La decadència de la Confraria

El segle XVII s'anuncia per a la Confraria de Sant Jordi amb senyals de visible decadència, no solament en la disciplina dels actes, sinó en la manera de registrar-los en el llibre de la Confraria. No era ni precisa ni elegant la redacció antiga; tenia, però, la virtut d'ésser sòbria. Ara s'inicia el barroquisme ple de fullaraca vana i amb tendència a la metrificació forçada en les narracions. Això comença l'any 1608. El dia 3 de febrer havia tingut lloc el torneig corresponent segons les ordinacions, i també, segons era habitual, acabava amb un combat a la folla. Fos que el torneig reeixís millor aquesta vegada, fos per altres motius, el fet cert és que en resultà una eufòria en els organitzadors, tot seguit traslluïda en la redacció que en trobem al llibre de la Confraria.

L'escrivà confessa plenament que els cavallers restaren tan orgullosos i ufanosos de la festa que, «desitjosos de provar avant sa ventura d'estendre en totes nacions son nom y fama sols per servey de les dames y noblesa de Barcelona», determinaren de celebrar un nou torneig. Aquesta festa extraordinària, que ho fou també per la seva composició amb carros triomfals presidits per dames enjoiades, és el que temptà l'escrivà a ritmar la seva prosa. Tan poca subtilesa sabé posar en els seus versos, que no ens veiem amb cor de transcriure'n cap mostra. Aquest esforç d'un escrivà innominat no representa pas el nivell que en aquell moment poguessin tenir les lletres catalanes; és, però, significatiu de trobar aquest espai omplint diverses planes del llibre de la Confraria. Hem de creure que aquestes narracions no eren llegides en públic, ni en les reunions tingudes cada any per a l'extracció dels càrrecs. Un o altre dels assistents, copsant la grosseria de l'intent, el devia haver tallat. No hauria estat possible, doncs, que el fet de la metrificació fos repetit en diverses redaccions al llarg d'alguns anys, talment com si l'escrivà s'hi complagués ell sol. Ell mateix degué sentir la baixesa del fet, perquè solament s'atreveix a ritmar algun paràgraf i només com una gran raresa l'escriu en ratlles curtes: més s'estima dissimular la vulgaritat del vers en una ficció de prosa normal i sense transcendència.

Una altra nota característica la trobem encara en les planes del llibre de la Confraria: l'afluència del poble a les festes de la plaça del Born; amb això es veu clara la transformació de l'exercici militar dels primers actes en espectacle, significat principalment amb la introducció del premi a la major novetat. L'any 1611, l'escrivà, per tal d'excusar-se de no consignar el text del cartell que havia presentat, segons diu un «moro negre alarbe molt ben posat en son lindo cavall en pèl». Afegeix «lo que aquell cartell contenia no só pogut llegir ni saber, per no donar lloc la multitut de gent que de poc temps a esta part acut en aquell tablado o cadafalc».

Dos anys més tard, el mateix escrivà, com sorprès per l'abundància de públic, diu: «Estant en aquest després de dinar la famosa plaça del Born molt il·lustrada ab la presència de sa excel·lència y de molta y diversa cavalleria, damas y noblia y gran part del poble de Barcelona que ab molta voluntat a esta ocasió havian acudit a honrar esta festa...»

Ja no bastaven les finestres i els cadafals per a contenir el poble delerós de l'espectacle; també les teulades se n'omplien, segons diu l'escrivà. Apareix encara un altre símptoma curiós: en arrendar les cases de la plaça del Born els propietaris es reserven el dret d'ocupar-ne les finestres durant la celebració dels torneigs.

El *pris* de millor invenció

Tot sovint, en els successius canvis de les ordinations de la Confraria hom remarca la pruija d'impulsar les festes de torneigs i justes devers alguna major novetat que fes créixer l'interès de tots, participants i espectadors, i aturés la decadència que la repetició monòtona dels actes pogués determinar. Aquest és un dels camins de transformació dels exercicis militars, sempre decantats a l'espectacle.

Veiem, per exemple, que les noves ordinations aprovades l'any 1596 creen un nou *pris* que allarga fins a cinc els oferts per als torneigs: el *pris* a la millor invenció, ço és, la novetat en la forma de presentar-se els aventurers, en l'anunci de l'exercici d'armes, en la indumentària i la significació dels cavallers que havien de figurar en la lluita.

Durant els primers anys l'escrivà de la Confraria no ens precisa quina interpretació concreta tingué aquesta nova modalitat de la festa; només diu qui foren els guanyadors i quines joies s'endugueren. No és fins a l'any 1605 que trobem una descripció completa d'allò que la invenció presentada constituí aquell any.

L'escrivà diu que, mentre durava la festa, arribà impensadament a la plaça del Born amb molta pressa un genet moro, acompanyat de dos trompeters vestits de domàs vermell a la morisca. El genet duia clavat al cim de la llança un cartell de desafiament, en el qual constava que els reis de Valàquia, Pèrsia, Caramània i de les illes de Tarascant i del mar Egeu s'oferien a combatre amb tots aquells qui amb ànim fort, altiu i noble pretenien d'aconse-

guir fama sota el domini sangonós i aspre de l'implacable i iracund Mart, i singularment amb els cavallers de la Ciutat de Barcelona, on amb major esforç, rigor i destresa s'exercitava la milícia.

Aquests reis volien que, per llur condició de magnes i invencibles, els fos degut vassallatge i reconeixença de llur superioritat, de tal manera que, si això no els era atorgat, demanaven camp de lluita per tal que la veritat resplendís, i deixaven a l'àrbitri dels cavallers de la Ciutat l'elecció de les armes: a cavall amb adarga i llança, o a peu amb espasa i pica.

Els jutges cregueren —segueix anotant l'escrivà— que calia acceptar el combat, única manera de provar l'avantatge dels cavallers de la Ciutat de Barcelona. Arribaren els quatre reis moros a la plaça del Born amb llarg seguici d'atzembles cobertes cada una amb rebosters, no tan tapades, però, que no deixessin veure els arnesos, cimeres, llances, pífans, tambors i una gran diversitat d'armes i d'enginys de guerra; seguïen cavallers, gent de peu i un gran tropell de morisma.

Passejaren els quatre reis a una i altra banda de l'estacada, i, després d'haver fet les degudes cortesies i salutacions, descavalcaren i entraren a la tenda que havien manat de fer a la mateixa plaça. Després, amb majestat i bravesa, seguits de pífans i tambors, eixiren al camp i combateren valerosament amb els cavallers de la Ciutat.

Cal saltar després a l'any 1609 per a trobar una altra invenció descrita amb minuciositat. Aquesta vegada no era pas un combat el que s'oferia, sinó una desfílada triomfal.

Aparegueren de primer, afilerats, quatre minyons vestits a la turquina amb robes vermelles, calces i borseguins de molts colors, seguits d'uns altres quatre turcs, mostrant, per la riquesa dels vestits, llur alta condició, i per l'expressió adolorida dels rostres, l'infortuni de trobar-se vençuts i presoners.

Venia després un carro, pintat a meravella, en la sumitat del qual hi havia una dama, acompanyada de dues donzelles, totes ricament vestides; el mateix carro duia les cobles de ministrers que amb llurs son feien més alegre la festa.

A la fi del seguici, els padrins llança en cuixa; després, l'aventurer vencedor.

A continuació dels moros i dels turcs vingueren els negres. Això fou l'any 1611, i cridà fortament l'atenció. Ara els reis desafiadors eren cinc, i venien d'unes llunyanes terres del sud d'Etiòpia, acompanyats d'una gran multitud de negrets, sonant i ballant, davant dels cinc reis negres. La nuesa d'uns i altres només era atenuada per unes faldetes curtes de diversos i vius colors. La lluita fou —diu l'escrivà— «molt regositjada per la gallardia d'uns y altres».

Per darrera vegada, trobem una invenció extraordinària l'any 1614. Arribà primerament l'acostumat cavaller portador del cartell de desafiament. Després entrà un carro triomfal, a la proa del qual apareixen quatre reis d'armes al peu d'una muntanya tan ben representada, que les herbes i les flors semblaven ésser naturals. Una reina jove i molt gallarda presidia la invenció des del cim de la muntanya. Aquesta vegada l'escrivà no s'esforça a voler aclarir el

sentit de la invenció. La presència dels reis d'armes podia significar que ja no restaven reis de reialmes per vèncer o empresonar després que ho havien estat els moros, els turcs i els negres. Així l'al·legoria cloïa la història. El cartell de desafiament no pogué ésser llegit pels jutges a causa de la «multitud de gent», —diu l'escrivà—, «que la cobdícia dels guants fa montar en lo catafal, lo que no's feya abans». La cobdícia dels guants vol dir l'afany d'ésser comptat entre aquells qui, pel sol fet d'ésser en cadafal, eren repartits els guants blancs, brodats de flors o de color àmbar, que el mantenidor regalava a cada festa i que cada any eren més a reclamar. L'escrivà, malhumorat, acaba la breu relació dient: «lo que significava esta entrada diran los qui han pres lo cartell y han llegit lo que deïa».

D'aquesta manera emboirada s'acaben els jocs d'invenció extraordinària que de tant en tant enjogassaven els torneigs de la Confraria. Després, fora d'algun cop, quan la festa motivada per algun fet no usual s'enriquia amb jocs desacostumats, les justes i els torneigs de la Confraria de Sant Jordi anaren perpetuant-se amb una evident monotonia. Les mateixes invencions que hem retret no foren sinó un ressò llunyà i esmorteït d'altres invencions més antigues, una mostra de les quals, viva i escaient, ens ha conservat, per exemple, la història d'Igualada, que ens diu com eren generalitzades.

A Igualada, ja l'any 1394, el pregoner publicava pels carrers de la vila una crida de part dels batlles, consellers i prohoms que hauria pogut ésser el model dels desafiaments de la nostra Confraria. En aquest cas era un jove pelegrí que, venint del Sant Sepulcre i aturat pel camí a la Vall del Fals Engany per encantàries de la fada Morgana, havia aconseguit d'alliberar-se, amb prometença a sant Andreu de fer-li honor i reverència; i, com fos arribat a la vila d'Igualada, que el tenia per patró, avisava a tots els enamorats que hi romandria i que hi tindria taula de saltar, córrer, llançar barra o llança i de molts d'altres «tempraments, fortaleses i leugiaries», posant molt belles i notables joies per al vencedor, el qual, de més, podrà estar cert d'aconseguir l'amor de la seva dama.

Ací no són pas cavallers els qui combaten, com a la Confraria barcelonina; són pagesos i artesans d'escasses armes, que mesuren llur destresa i llur resistència amb rustiquesa, no obstant la bella idea que presideix el cós.

Sis anys més tard, una altra crida igualadina ens posa en presència d'un concurs de jovent que vol demostrar força i aptesa per tal d'ésser admès al suposat exèrcit reial que vol reconquerir les illes rebel·lades. Els millors guanyaran la joia, que serà un punyal guarnit d'argent, un moltó daurat —«amb el velló d'or»— o un parell d'oques, premis paral·lels, si bé allunyats, dels que podien conquerir a Barcelona els aventurers de la confraria dels nobles.

Una altra vegada era un pros cavaller d'Irlanda el qui arribava a Igualada en cerca de l'amor d'una donzella, encantada al port de Tintovil, i el qui tenia taula de junyir, de saltar i de córrer a tots els joves enamorats. O era, més enllà, un donzell dit el Fortunós Aimant, qui seguia món per veure si podia trobar la donzella tancada al castell de la Perillosa Guarda, o era un jove pelegrí vingut de Castella, camí de Montserrat, per tal d'aconseguir l'amor de

la seva dama, o un altre pelegrí natural de les Índies, que desitjava de guanyar els perdons atorgats als qui visiten els llocs sants, i, després de Jerusalem i Roma, vol anar a Sant Jaume de Galícia. Tots ells contents del camí fet, celebren festes de dansa, de destresa i de valentia, com un alegre auguri de la victòria final.

Aquest paral·lelisme entre les festes —les d'Igualada en el nostre cas— i les cavalleresques de la Confraria de Sant Jordi, són fites en l'evolució incessant dels costums.

Primerament, la fantasia poetitzada d'una empresa amorosa o religiosa, tal com apareix en les composicions cavalleresques novel·lades o metrificades; d'allí estant, de caiguda en caiguda, rodolades i perduts els caires com els palets de la torrentera, són recollides en les festes populars, com ho veiem, pels segles XIV i XV, en les d'Igualada, i com ho veuríem a molts d'altres indrets si els documents en guardessin així mateix la imatge fidedigna. Si algun cop rebroten en festes cortesanes —les de Barcelona dels segles XVI i XVII—, traspuen cansament i artifici, i moren quan l'al·legoria es fa incompreensible i el cartell perdut no ens en dóna la clau.

Les acaballes de la Confraria i dels torneigs

La mort de la Confraria de Sant Jordi ve aparellada amb la guerra dels Segadors. El dia 15 de febrer de 1640 tingué lloc al Born el darrer torneig celebrat segons les lleis de batalla i l'aranzel de l'escrivà. Els cavallers que hi prenen part duen els noms de Tamarit, Vergós, Dusay, Pinós o Marimon, els mateixos que veurem en les relacions de batalles i d'altres actes estretament lligats amb la lluita. La parada i l'exercici s'havien tornat campanyes i combats veritables. Ara calia, no pas continuar la prova espectacular, sinó valorar a camp descobert els fruits obtinguts a l'escola del Born, sota l'envelat de la plaça i davant l'expectació del poble.

Si mai entrava un torneig en la composició de solemnitats oficial —d'alguna manera calia donar, sota els perills de la guerra, la sensació de normalitat—, era només una festa palatina, celebrada a cambra closa, fingint a les parets el guarniment de la plaça i reproduint per joc la justa dels cavallers. Prou assenyala aquest canvi el fet de trobar el torneig acompanyat cada vegada de saraus i disfresses. Així ho veiem l'any 1642 en la festa que donà a la Diputació el Mariscal de la Motte, i en la del 1646, la més semblant, dins les proporcions i la ficció general, als darrers torneigs de la Confraria.

L'any 1647 ja no és solament un torneig estraferet el que es representa; és la paròdia del fet llegendari de major prestigi dins la nostra curta sèrie de cavalleria heroica: la defensa que el comte de Barcelona féu de l'emperadriu d'Alemanya. Aquesta gesta, tan mestriolament resseguida a través de les narracions pel nostre il·lustre company Jordi Rubió, en la qual sembla traslluir-se l'existència d'antigues i perdudes mostres de poemes èpics, aquesta gesta viril

i captivadora fou duta a la plaça del Born, interpretada per personatges disfressats i descrita amb el llenguatge que la fullaraca barroca feia forçosament embarbussat i obscur.

Tots els personatges dels llibres de cavalleria compareixen a la festa i són aposentats a les millors cases del veïnatge: *Orland*, *Durandart*, *Gazferos*, *Reinald*, *Montesinos*, *Mandicardo*, *Sacripante*, *Rodamonte*, *Medoro*. La ficció cavalleresca ve a retre homenatge al comte de Barcelona, com el més ardit i el més noble cavaller que mai hagués estat. La desfilada vol ésser solemne i grandiosa; la plaça és remorosa de la gentada que cerca d'oblidar la guerra veritable. Un devessall de dècimes, octaves, romanços i d'altres poesies, afeixugades i conceptuoses, descriuen tots els incidents de l'acte i componen la darrera versió literària de l'antiga llegenda.

Deu anys després, el 1658, la naixença del príncep Felip Pròsper, dóna motiu a la celebració d'un nou torneig. Aquesta vegada és el Palau Reial el que l'acollirà —a la sala del Tinell, cal creure— i la narració puntual de l'acte arribarà als nostres dies gràcies a Josep Monràs, en una prosa castellana tan plena de subtileses mitològiques i de torturades imatges literàries, que podria ésser tinguda per model de l'èmfasi de l'època.

D'aquesta manera els torneigs passaven d'un palau a l'altre, i a cada un perdien una deixalla de l'antiga virtut fins a arribar a la total ruïna.

Mentrestant, el *Llibre de la Confraria* de Sant Jordi resta clos. L'any 1662 hom intenta d'obrir-lo altra vegada. Novament clos, fins a l'any 1696 no hi trobem un nou desig de restauració de la Confraria. Els temps, però, no hi són favorables. L'antiga cavalleria ja és l'exèrcit regular, i les festes oficials, com l'intent de celebrar, l'any 1700, el restabliment de la salut del rei, i, l'any 1701, la seva vinguda a Barcelona, no tenen força suficient per a obrar el miracle de ressuscitar la Confraria de Sant Jordi i de tornar a la plaça del Born la galania perduda.